

Nr. 12 | 2011

Staff Memo

Effekter av arbeidsinnvandring

Kåre Hagelund, Einar W. Nordbø og Fredrik Wulfsberg, Norges Bank Pengepolitikk

Staff Memos present reports and documentation written by staff members and affiliates of Norges Bank, the central bank of Norway. Views and conclusions expressed in Staff Memos should not be taken to represent the views of Norges Bank.

© 2011 Norges Bank

The text may be quoted or referred to, provided that due acknowledgement is given to source.

Staff Memo inneholder utredninger og dokumentasjon skrevet av Norges Banks ansatte og andre forfattere tilknyttet Norges Bank. Synspunkter og konklusjoner i arbeidene er ikke nødvendigvis representative for Norges Banks.

© 2011 Norges Bank

Det kan siteres fra eller henvises til dette arbeid, gitt at forfatter og Norges Bank oppgis som kilde.

ISSN 1504-2596 (online only)

ISBN 978-82-7553-68%- (online only)

Effekter av arbeidsinnvandring

Av Kåre Hagelund, Einar W. Nordbø og Fredrik Wulfsberg, Norges Bank Pengepolitikk¹

Sammendrag

Høy innvandring har ført til sterk befolkningsvekst i Norge de siste årene. Befolkningsstrømmer av det omfanget vi nå opplever kan påvirke økonomiens virkemåte. Det er derfor viktig å ha en forståelse av hvilke effekter innvandringen kan ha. I dette notatet gir vi en oversikt over den internasjonale litteraturen om innvandring. Det er en lang rekke studier som har sett på hvordan innfødtes lønn og sysselsettingsmuligheter påvirkes av innvandring. De fleste studiene har funnet at effektene er nokså begrenset. Fordi innvandrerne gjerne har lavere lønninger enn hjemlige arbeidere, kan de likevel bidra til å redusere det gjennomsnittlige lønnsnivået. Ved på denne måten å redusere bedriftenes lønnskostnader kan innvandringen også bidra til lavere priser. Det er forsket mindre på hvordan innvandring påvirker makrostørrelser som arbeidsledighet, produktivitet og kapasitetsutnyttning. I sum gir ikke studiene som er gjort av disse forholdene noen helt klare svar. Det gjenspeiler blant annet at virkningene vil avhenge av egenskaper ved innvandrerne som for eksempel utdanningsnivå og institusjonelle forhold i mottakerlandet. Flere studier har imidlertid funnet at innvandring kan ha en klart positiv effekt på boligprisene.

¹ Takk til Marianne Sturød og Nini Barth for kommentarer og innspill. I arbeidet med dette notatet har vi også nytt godt av diskusjoner med George Borjas og Bernt Bratsberg. Alle feil og mangler er utelukkende forfatternes ansvar. Kommentarer eller innspill kan sendes til enar.nordbo@norges-bank.no.

1 Innledning

Høy innvandring har ført til at Norge nå er inne i en periode med meget sterk vekst i befolkningen. Siden sommeren 2006 har folketallet i Norge steget med nær 300 000 personer, eller drøye seks prosent. Nettoinnvandringen i denne femårsperioden har vært på om lag 200 000 personer. Den sterke befolkningstilstrømningen må sees i lys av EU-utvidelsene i 2004 og 2007, som gjorde det enklere for borgere av de nye EU-landene å komme til Norge. Borgere av de nye EU-landene utgjør nær halvparten av nettoinnvandringen til Norge de siste fem årene. Ikke minst har det kommet mange fra Polen og de baltiske landene. Samtidig har Norge vært igjennom en periode hvor den økonomiske utviklingen har vært svært gunstig, med betydelig vekst i etterspørselen etter arbeidskraft, lav arbeidsledighet og høy lønnsvekst. Norge har derfor vært et attraktivt mål for utenlandske arbeidssøkere.

Befolkningsstrømmer av det omfang vi nå opplever kan påvirke økonomiens virkemåte. Erfaringer fra andre land kan være nyttige for å få en forståelse av hvilke følger innvandringen kan få. I Spania økte for eksempel andelen av befolkningen som er født utenfor landets grenser fra 3,7 prosent i 1999 til 14,1 prosent i 2008. I Irland steg andelen utenlandsfødte i den samme tidsperioden fra 8,2 til 16,7 prosent. I Sveits og Australia utgjør utenlandsfødte innvandrere om lag 25 prosent av befolkningen. Til sammenligning har andelen utenlandsfødte i Norge vokst fra 6,6 prosent i 1999 til 7,9 prosent i 2004 og videre til 10,3 prosent i 2008 (OECD, 2010).

Siktemålet med denne artikkelen er å gi en oversikt over erfaringer med innvandring i andre land. Den internasjonale litteraturen om effektene av innvandring er svært omfattende.² Økonomer har blant annet brukt mye tid på å studere innvandreres tilknytning til arbeidsmarkedet og hvordan innvandring påvirker lønn og sysselsetting for innfødte. Det er også mange studier som ser på effektene av innvandring på velferdssystemer og statsfinanser (se for eksempel oversikt i NOU 2011:7). I dette notatet vil vi imidlertid ikke gå nærmere inn på litteraturen som omhandler offentlige finanser.

² For mer omfattende oversiktsartikler se blant annet Røed og Schøne (2007), Longhi et al. (2008), Kerr og Kerr (2011) og Bodvarsson og Berg (2010).

I det følgende ser vi først på hvordan innvandring påvirker hjemlige arbeideres lønn og sysselsettingsmuligheter. Ut fra teorien vil man kunne vente at innvandring har en negativ effekt på både lønn og sysselsetting, men de fleste empiriske studiene har funnet relativt begrensede effekter. Deretter tar vi kort for oss hvordan innvandrerne selv lykkes i arbeidsmarkedet, det vi si hvilke lønninger de oppnår og i hvor stor grad de er sysselsatt. Mot slutten av artikkelen går vi inn på en del forhold som ikke har vært like mye omtalt i litteraturen, men som likevel kan være viktige. Vi diskuterer hvordan innvandring kan påvirke størrelser som arbeidsledighet, priser, boligpriser, produktivitet og kapasitetsutnyttning.

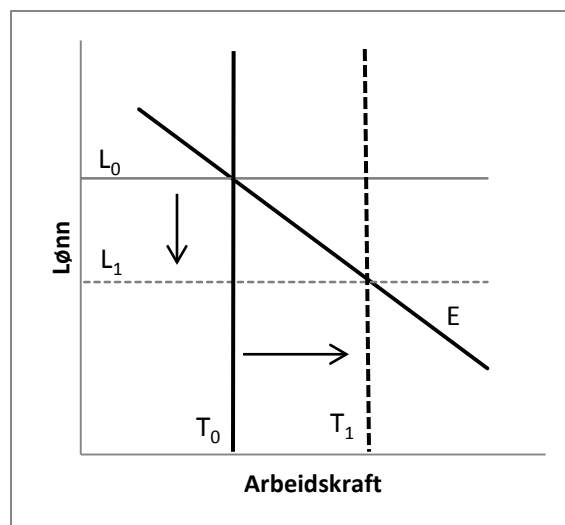
2 Effekten av innvandring på hjemlige arbeideres lønn og sysselsetting

Når vi skal diskutere effekter av innvandring på hjemlige arbeideres lønn og sysselsettingsmuligheter, kan det være nyttig å ta utgangspunkt i hva standard økonomisk teori sier om dette. For dette formålet ser vi for oss en økonomi der det ved hjelp av arbeidskraft og kapital produseres en vare, og at prisen på den produserte varen ligger fast. På kort sikt er arbeidskraft den eneste produksjonsfaktoren som kan justeres, og produksjonsøkningen ved å bruke mer arbeidskraft blir mindre jo større bruken av arbeidskraft er i utgangspunktet. Det er fullkommen konkurranse i faktormarkedene, slik at prisen på innsatsfaktorene er lik markedsverdien av den siste enheten som benyttes. I en slik økonomi vil det være en fallende sammenheng mellom lønnsnivået og bedriftenes bruk av arbeidskraft.

Økt tilgang på arbeidskraft, for eksempel som en følge av innvandring, vil føre til at lønnsnivået faller, se figur 1. Etterspørselen etter arbeidskraft er her markert ved den fallende kurven E. Tilbudet av arbeidskraft er gitt ved den loddrette kurven T_0 . Lønnsnivået er i utgangspunktet lik det punktet der kurvene T_0 og E møtes, L_0 . Som en følge av innvandring øker tilbudet av arbeidskraft fra T_0 til T_1 . Fordi vi antar at prisen på den produserte varen ikke endres, beveger vi oss langs etterspørselskurven E i diagrammet. Bedriftene vil bare være villige til å ansette flere dersom

lønnsnivået faller. Det nye og lavere lønnsnivået, L_1 , vil være i krysningspunktet mellom etterspørselskurven og den nye tilbudskurven T_1 .

De fleste empiriske studier som er gjort har imidlertid bare funnet begrensede effekter på hjemlige arbeideres lønn av innvandring. I en grundig gjennomgang av litteraturen (totalt 854 elastisiteter) konkluderer Longhi et al. (2008) med at virkningen på lønningene i makro er svakt negative, men ofte ikke statistisk signifikante.

Figur 1 Lønn og arbeidskraft

Går vi tilbake til det enkle teoriexemplet vi skisserte, er det flere forhold som kan motvirke at lønnsnivået til de hjemlige arbeiderne går ned. For det første antok vi at all arbeidskraft er lik. I virkeligheten finnes det mange ulike typer arbeidskraft. Hvis enkelte typer av arbeidskraft er overrepresentert blant innvandrerne, er det grunn til å tro at lønnseffektene vil være mest negative for hjemlige arbeidere med lignende kvalifikasjoner. Andre arbeidere kan oppleve at lønningene deres stiger. For eksempel kan det tenkes at tilstrømming av ufaglærte bygningsarbeidere vil øke etterspørselen etter ingeniører og arkitekter.

For det andre antok vi at bruken av andre produksjonsfaktorer ikke endrer seg. På sikt vil imidlertid bruken av andre produksjonsfaktorer bli tilpasset den økte tilgangen på arbeidskraft. Under forutsetning av at arbeidskraft og kapital utfyller hverandre i produksjonen, vil den økte tilgangen på arbeidskraft gi høyere kapitalpriser på kort sikt. Over tid vil investeringene øke. Det vil øke kapitalandelen per arbeider og gjøre arbeiderne mer produktive, som igjen kan føre til at lønnsnedgangen reverseres.

For det tredje la vi til grunn at prisen på den produserte varen var uendret. I praksis vil innvandrerne ikke bare tilby arbeidskraft, men også etterspørre varer og tjenester. Hvis den økte etterspørselen resulterer i at prisen på den produserte varen stiger, vil også bedriftenes etterspørsel etter arbeidskraft øke. I det enkle eksemplet i figur 1 vil dette gjenspeile seg i at etterspørselskurven skifter utover i diagrammet. Det kan motvirke den negative tilbudseffekten på hjemlige arbeideres lønninger.

Samtidig er det knyttet usikkerhet til de estimerte lønnseffektene av innvandring. Dette har blant annet sammenheng med at innvandrerne gjerne vil flytte til de land eller regioner der presset i arbeidsmarkedet er størst. Man kan gjerne finne at arbeiderne i de landene eller regionene med den høyeste innvandringen også har den høyeste lønnsveksten. Det betyr ikke at innvandring bidrar til høyere lønnsvekst, men at lønnsveksten trolig ville vært enda høyere uten innvandringen. Innvandringen i seg selv trekker altså i retning av lavere lønninger, men det kan være vanskelig å finne dette igjen i de tilgjengelige dataene. Et relatert problem er at deler av den eksisterende befolkningen kan flytte fra områder med stor innvandring, noe som fører til at tilbudet av arbeidskraft ikke øker like mye som innvandringen i området.

De studiene som er gjort, tar i bruk ulike fremgangsmåter for å beregne lønnseffekten av innvandring. Vi kan i hovedsak skille mellom tre forskjellige fremgangsmåter. Den vanligste metoden er å benytte seg av regionale/geografiske ulikheter i innvandringsandelen. Denne metoden er imidlertid sårbar for begge de problemene vi diskuterte ovenfor. For å komme frem til den faktiske årsakssammenhengen mellom innvandring og hjemlige arbeideres lønn er det derfor vanlig å bruke såkalte instrumentvariable.³ I mange tilfeller kan imidlertid instrumentvariabelmetoden gi upresise estimater.

Studiene som er basert på regional variasjon i innvandringsandelen, finner gjennomgående små eller svakt negative effekter på lønnsnivået hos innfødte av innvandring. I en survey av ulike em-

³ For en forklaring av denne metoden, se for eksempel Friedberg og Hunt (1995, s. 33).

piriske analyser for både USA og andre land konkluderer Friedberg og Hunt (1995) med at en 10 prosents økning i andelen av innvandrere i befolkningen reduserer lønnsnivået for innfødte arbeidstakere med i høyden 1 prosent. Enkelte studier finner til og med positive lønnseffekter av innvandring. For eksempel viser Card (2007) i en studie av amerikanske byer at gjennomsnittslønnen hos innfødte øker som følge av innvandring. Han viser også at selv om lønnsforskjellene mellom ulike innfødte grupper øker noe som følge av innvandring av ukvalifisert arbeidskraft, blir lønnsnivåene for alle grupper høyere.

Zorlu og Hartough (2005) utnytter regional variasjon til å si noe om lønnseffektene av innvandring i ulike europeiske land, deriblant Norge. Generelt finner de begrensede effekter av innvandringen på hjemlige arbeideres lønn, og de norske resultatene indikerer både positive og negative lønnseffekter for norske arbeidere, avhengig av utdanningsnivået. Studien er imidlertid gjort før den sterke arbeidsinnvandringen vi har sett de siste årene begynte.

En alternativ metode er å benytte seg av variasjonen i innvandringsandeler mellom kompetansegrupper. Kompetansegruppene kan være basert på yrkeserfaring, utdanning og lignende faktorer. Fordelen med denne metoden er at det kan være større barrierer mot å endre kompetansegruppe enn å flytte til en annen region. For eksempel skal det trolig mye til for at en lege skifter yrke selv om det skulle komme mange utenlandske leger, og for ufaglærte arbeidere vil det være tidkrevende å skaffe seg en utdanning. I praksis kan det likevel være vanskelig å definere presise kompetansegrupper med de dataene som er tilgjengelig. Også denne metoden er derfor omdiskutert.

Et eksempel på en studie som benytter variasjon i innvandrerandelen mellom ulike kompetansegrupper er Aydemir og Borjas (2007). De finner klare negative lønnsvirkninger av migrasjon til Canada, Mexico og USA. En økning av innvandrerandelen i arbeidsstyrken på 10 prosent reduserer lønnsnivået for hjemlige arbeidere med 3-4 prosent. Også studier som baserer seg på kompetansegrupper finner imidlertid at lønnseffektene av innvandring kan være positive. Dustman, Frattini og

Preston (2007) anslår for Storbritannia at en økning i innvandringen tilsvarende 1 prosent av befolkningen øker lønnsnivået for den innfødte befolkningen med mellom 0,3 og 0,4 prosent, men lønnsforskjellene mellom utdanningsgruppene øker.

Bratsberg og Raaum (2010) utnytter variasjonen i innvandrerandelen mellom kompetansegrupper på norske data. Ved hjelp av registerdata ser forfatterne på hvordan lønnsnivået til norske bygningsarbeidere ble påvirket av innvandring over perioden fra 1998 til og med 2005. For å identifisere lønnseffektene utnytter forfatterne at sertifiseringskrav dempet innvandringen i enkelte yrkesgrupper, som elektrikere og rørleggere, mens det var færre hindringer for malere og snekkere. De finner at en økning på 10 prosent i antall utenlandske bygningsarbeidere reduserte lønnsnivået til hjemlige arbeidere med 0,6 prosent.

En annen norsk studie som benytter variasjon i innvandrerandelen mellom ulike kompetansegrupper er Bratsberg et al. (2010). De finner at en økning i antall innvandrere på 10 prosent reduserer norske arbeideres lønn med 0,3 prosent. Mens Bratsberg og Raaum (2010) kun så på byggebransjen, inngår arbeidere i alle bransjer i denne studien. Tidsperioden er også noe lengre, fra 1993 til 2006. Et viktig bidrag er at det skilles mellom effektene av innvandring etter opprinnelsesland. Som man kunne vente er effekten på lønningene mest negativ av innvandring fra andre nordiske land. Til sammenligning har innvandrere fra ikke-vestlige land liten innvirkning på norske lønninger. Det kan ha sammenheng med at innvandrere fra Norden på grunn av språklige og kulturelle forhold konkurrerer mer direkte med nordmenn.

Den tredje fremgangsmåten for å estimere lønnseffekten av innvandring er å utnytte hendelser som skaper variasjon i innvandringen, men som er uavhengig av den økonomiske utviklingen i mottakerlandet. I litteraturen omtales dette ofte som naturlige eksperimenter. Et eksempel på en hendelse som har vært benyttet er da Cuba i 1980 innførte midlertidig utreisetilatelse. I løpet av noen få måneder forlot om lag 125 000 personer Cuba, og mange av dem slo seg ned i Miami-

distriktet, hvor arbeidsstyrken økte med rundt 7 prosent. Virkningen på lønn og sysselsetting for de innfødte arbeiderne i Miami-distriktet av denne raske økningen i arbeidstilbudet var imidlertid ubetydelige (Card, 1990). En mulig forklaring er at etterspørselen etter varer og tjenester også økte (Bodvarsson, Lewer og Berg, 2007). Det diskuteres også i hvilken grad estimatene kan ha blitt påvirket av at den eksisterende befolkningen flyttet til andre områder, eller at den sterke tilstrømningen av cubanere førte til redusert tilflytting.

Samtidig er det grunn til å understreke at det er usikkerhet knyttet til studier av enkelthendelser. Card (1990) bruker utviklingen i lignende amerikanske byer som en målestokk. Som påpekt av Angrist og Krueger (1999) kan det imidlertid være andre forhold enn den høye innvandringen som særpreger utviklingen i Miami-området. Sammenligning med andre byer gir derfor ikke et fullgodt svar på hva som ville skjedd om innvandringen ikke hadde funnet sted.

En forklaring på at innvandring kan gi høyere lønninger for hjemlige arbeidere er at de hjemlige arbeiderne øker sin produktivitet som en følge av økt spesialisering. Peri og Sparber (2007) finner dette i en studie på lavt utdannet arbeidskraft i USA. For eksempel kan innfødte bygningsarbeidere være flinkere til å følge nasjonale standarder, koordinere arbeidet og kommunisere med ledelsen og leverandører, mens innvandrere kan utføre snekring og sjauing. Selv om de formelt tilhører samme yrkesgruppe, kan de innfødte få en høyere lønn gjennom mer overordnede stillinger til tross for at arbeidstilbudet øker.

De fleste studiene av innvandring og arbeidsmarkedet ser på hvordan innvandring påvirker hele eller deler av arbeidsmarkedet, men tar ikke inn over seg mulige vekselvirkninger med resten av økonomien. Et unntak fra dette er Brucker og Jahn (2011), som utvikler en generell likevektsmodell for Tyskland med monopolistisk konkurranse i arbeidsmarkedet. De skiller mellom ulike utdanningsgrupper og mellom innfødte, tidligere innvandrede og nye innvandrere. Modellen er tallfestet for perioden 1980-2004. En innvandring på 1 prosent av arbeidsstyrken fører på kort sikt til en nedgang i

lønningene på 0,2 prosent. Lønningene for de tidligere innvandrede personene faller med 1,1 prosent, mens de innfødtes lønn bare faller med 0,1 prosent. På lang sikt, når realkapitalen er tilpasset størrelsen på den nye arbeidsstyrken, er det imidlertid ingen virkning på lønnsnivået av arbeidsinnvandring.

En viktig konklusjon i den internasjonale litteraturen er at hva slags type innvandrere som kommer og institusjonelle forhold i mottakerlandet kan ha mye å si for hvilke følger innvandringen får. For Norges del kan det være av særlig interesse å se på erfaringene fra Irland, som opplevde en meget sterk innvandringsbølge på 2000-tallet. Som Norge er Irland en liten åpen økonomi, og i likhet med Norge tillot Irland fri arbeidsinnvandring fra de nye medlemsstatene i EU fra 1. mai 2004. Innvandringen til Irland var høy også før EU-utvidelsen, men tiltok ytterligere i etterkant. Fra 2000 til 2008 hadde Irland en gjennomsnittlig nettoinnvandring på 45 000 personer årlig. Dette tilsvarer en årlig befolkningsvekst på i overkant av 1 prosent. Samtidig opplevde Irland en sterk oppgangskonjunktur. Økonomien vokste med vel 5 prosent per år, og arbeidsledigheten falt fra 10 til 5 prosent.

Flere empiriske studier søker å anslå effekten av denne innvandringsbølgen på arbeidsmarkedet. Barrett, Fitz Gerald og Nolan (2002), Barrett, Bergin og Duffy (2006) og Bergin and Kearney (2007) simulerer effekten av innvandring på arbeidsmarkedet med en liten økonometrisk modell som skiller mellom arbeidskraft med høy og lav kompetanse. De finner at innvandringen fram til 2003 dempet lønningene til innfødte med om lag 3 prosent, i tråd med påstanden til Borjas (2003). I en ferskere studie estimerer Barrett, Bergin og Kelly (2011) effekten av innvandring mer direkte ved å bruke variasjon i innvandrerandelen etter kompetansegrupper. De finner at innvandring demper lønningene når de måler kompetanse som utdanning, mens effekten blir positiv når de måler kompetanse som yrker. Disse motstridende resultatene kan tyde på at konklusjonen i empiriske undersøkelser som er basert på denne fremgangsmåten ikke er veldig robust. Det er derfor vanskelig å gi et presist anslag på effekten av innvandring på gjennomsnittslønna også i Irland.

Lovregulerte minstelønninger og allmenngjøring av tariffavtaler er eksempler på tiltak som kan begrense den negative lønnseffekten av innvandring. Man kan se for seg at innvandring i hovedsak vil slå ut i lavere lønninger i land der arbeidsmarkedet er preget av relativt fri konkurranse. I land der institusjonelle forhold bidrar til å holde lønningene oppe, kan det være at innvandrerne isteden reduserer sysselsettingsmulighetene for hjemlige arbeidere. Sannsynligheten for at hjemlige arbeidere blir arbeidsledige eller faller helt ut av arbeidsstyrken kan øke.

De empiriske studiene som er gjort tyder imidlertid på at virkningene på sysselsettingen til innfødte som følge av innvandring er relativt små. Basert på 500 estimerte koeffisienter fra ulike studier rapporterer Longhi et al. (2008) at rundt 60 prosent av estimatene er ikke-signifikante og at det bare er en liten overvekt av negative signifikante estimater relativt til positive signifikante estimater. Hypotesen om at sysselsettingseffektene vil være størst i mer regulerte arbeidsmarkeder finner i noen grad støtte ettersom den estimerte effekten på sysselsettingen er noe mer negativ i Europa enn i USA. Forskjellene er imidlertid ikke statistisk signifikante.

Angrist og Kugler (2003) finner i en studie av europeiske land at en økning på 10 prosent i andelen av innvandrere i arbeidsstyrken fører til en nedgang i sysselsettingsfrekvensen for innfødte på 0,2–0,7 prosent. De finner at innvandring har en sterkere effekt på innfødtes sysselsetting på lang sikt når stillingsvernet er sterkt, ledighetstrygden er høy, lønningene er lite fleksible og det er vanskelig å etablere nye bedrifter.

Også når det gjelder innfødtes yrkesfrekvens finner de fleste studiene relativt begrensede effekter av innvandring. Gjennomgangen av litteraturen i Longhi et al. (2008) tyder på at det er en liten nedgang i yrkesfrekvensen hos hjemlige arbeidstakere ved innvandring. Konklusjonen er basert på 33 forskjellige estimerte effekter fra litteraturen. Rundt 30 prosent av de estimerte virkningene var signifikant negative, mens litt under 70 prosent av koeffisientene var ikke-signifikante. Borjas (2003) finner større effekter. Han anslår at en økning på 10 prosent i antall innvandrere i en yrkesgruppe vil

reduere tilbudet fra innfødte med 6 prosent. Bratsberg og Raaum (2010) finner at tilstrømmingen av utenlandske bygningsarbeidere til Norge bidro til at en del norske arbeidere, og særlig lavtlønte, gikk ut av byggebransjen. Av de som jobbet i byggebransjen før 2001 hadde om lag en fjerdedel forlatt bransjen i 2005. Blant disse var om lag en tredjedel på ulike velferdsordninger i 2005.

3 Innvandrernes lønninger og sysselsetting

Selv om innvandrerne ikke skulle ha noen effekt på hjemlige arbeideres lønninger, kan de likevel påvirke det gjennomsnittlige lønnsnivået og lønnsveksten i økonomien dersom de har lavere lønninger enn andre. I USA påviser den (eldre) empiriske litteraturen at innvandrerne har lavere lønn enn innfødte, men at avviket avtar gradvis over en 10-15-årsperiode etter hvert som innvandrerne bedrer sine språkkunnskaper og kvalifikasjoner. Etter 10-15 år tyder noen studier på at immigrantenes lønninger er høyere enn innfødtes lønninger, se for eksempel Chiswick (1978). Resultatene er blant annet avhengig av immigrantenes bakgrunn. Sammensetningen av innvandringen til USA har senere endret seg. Innvandrerne har generelt mindre utdanning og mindre relevant yrkeserfaring enn tidligere. Senere studier tyder på at lønnsgapet blir permanent og at det videreføres for andre-generasjonsinnvandrere, se Borjas (1995).

Studier for Europa viser også at innvandrerne gjennomgående har lavere lønn enn innfødte og at avviket avtar over tid. Det er imidlertid store forskjeller mellom land, som igjen reflekterer egenskaper ved innvandrerne relativt til innfødte. I Irland, Spania og Storbritannia var den initiale lønnen for innvandrerne litt høyere enn hos innfødte, mens i Sverige, Danmark og Tyskland var lønnsnivået for innvandrere lavere, se Kerr og Kerr (2011). Også i Europa ser det ut til at eventuelle lønnsgap reduseres noe over tid, men at lønnsnivåene for innvandrere i de fleste land forblir lavere.

En potensiell svakhet ved disse analysene er at det ofte er de innvandrerne som lykkes som blir værende, mens de som ikke lykkes i større grad re-emigrerer. Dermed blir lønnsgapene mindre

enn de ellers ville ha blitt. Om lag hver tredje eller hver fjerde innvandrere forlot USA permanent. I Sverige i perioden 1970–1990 emigrerte over en fjerdedel av innvandrerne i løpet av de første fem årene, se Edin et al. (2000).

Studier fra både USA og Europa viser at yrkesfrekvensen blant innvandrere gjennomgående er lavere enn for den innfødte befolkningen, men det er stor forskjell mellom innvandrergupper. For innvandrere til Sverige finner Nekby (2002) at nordiske og vesteuropeiske innvandrere har om lag den samme yrkesfrekvens som svensker, mens østeuropeiske og ikke-europeiske innvandrere har klart lavere yrkesfrekvens. Nekby viser at i Sverige har innvandrere lavere yrkesdeltakelse også etter 25 år, i motsetning til USA hvor gapet er lukket etter rundt 10-15 år. Hun setter dette i sammenheng med at lønnsforskjellene i USA er større enn i Sverige, og at lave amerikanske minstelønninger gjør innvandrerne mer konkurransedyktige.

Bratsberg, Raaum og Røed (2010) ser på hvordan det gikk med arbeidsinnvandrere fra Pakistan, Tyrkia, India og Marokko som kom til Norge i første halvdel av 1970-tallet. De første ti årene etter ankomst hadde disse innvandrerne høyere yrkesdeltakelse enn sammenlignbare grupper av nordmenn. Etter det falt yrkesdeltakelsen markert. I år 2000 var bare halvparten i den aktuelle gruppen fortsatt i arbeid, mens yrkesdeltakelsen i en sammenlignbar gruppe av nordmenn var på 87 prosent. Innvandrerne fra de nevnte landene var i større grad arbeidsledig, sykemeldt, uføretrygdet eller mottaker av annen sosialstønad. Forfatterne finner at innvandrerne i vesentlig større grad enn nordmenn ble støttet ut av arbeidsmarkedet gjennom lavkonjunktorene i perioden. De peker på sjenerøse velferdsordninger som en faktor som har bidratt til den relativt lave yrkesdeltakelsen i denne innvandringsgruppen.

4 Arbeidsledighet

Det har vært hevdet at innvandring kan føre til lavere arbeidsledighet over tid, se for eksempel Gordon (1997) og Nickell (2010). En mulig mekanisme er at innvandrerne skjerper konkurransen i arbeidsmarkedet og derigjennom bidrar til at arbeidssøkerne anstrenger seg mer for å finne en ny jobb eller blir mindre kresne med tanke på hvilke jobbtilbud de godtar. Et annet forhold er at innvandrerne vil ha en svakere tilknytning til lokalsamfunnet enn befolkningen for øvrig og trolig være mer mobile. Det kan være mer sannsynlig at en innvandrer som blir arbeidsledig flytter til andre regioner hvor etterspørselen etter arbeidskraft er høyere (Borjas, 2001). På den måten kan innvandrerne bidra til at arbeidsmarkedet blir mer effektivt og også redusere arbeidsledigheten over tid.

Samtidig har det i mange land vært slik at arbeidsledigheten blant innvandrere har vært høyere enn i befolkningen for øvrig. En mulig forklaring er at innvandrerne på grunn av forhold som språk, kultur og manglende nettverk er mindre effektive som jobbsøkere enn hjemlige arbeidere. Dette kan isolert sett trekke i retning av at innvandring kan gi høyere arbeidsledighet.

Flere empiriske studier tyder på at ledigheten blant innfødte øker litt ved en høyere andel immigranter i arbeidsstyrken. Brucker og Jahn (2011) konkluderte for Tyskland at en økning på 1 prosent i arbeidsstyrken som følge av innvandring fører til en økning i ledigheten på 0,1 prosent. Dette var basert på perioden 1980-2004 hvor innvandringen bidro til at arbeidsstyrken økte med 4 prosent. Gross (1999) analyserte utviklingen i det franske arbeidsmarkedet i perioden 1975-1995 og finner at innvandring øker ledigheten noe på kort sikt. På lengre sikt dominerer økt etterspørsel fra innvandrerne slik at ledigheten faller. Økningen i ledigheten i Frankrike i denne perioden har i så fall andre årsaker enn innvandring. I en analyse i OECD-landene finner Jean og Jimenez (2007) at immigrasjon ikke øker ledighetsnivået for innfødte på lang sikt. Det er imidlertid signifikante, men forholdsvis små effekter på 5-10 års sikt. Etter fem år har ledighetsprosenten økt med i underkant av 0,2 prosentpoeng i gjennomsnitt for OECD-landene. Virkningene vil variere mellom land og øker med redusert kon-

kurranse i produktmarkedet og med størrelsen på ledighetstrygden. Sterkt stillingsvern bidrar til å forlenge perioden med økt ledighet.

5 Priser

Litteraturen om innvandringens betydning for prisene på andre varer og tjenester enn arbeidskraft er langt mindre omfattende enn litteraturen om lønns effektene. Det betyr ikke at innvandringen ikke kan ha viktige effekter på disse områdene. Vi har allerede diskutert at innvandring kan føre til at bedriftenes lønnskostnader reduseres. Det er imidlertid ikke åpenbart at det fører til lavere priser på de produserte varene. For å forstå denne sammenhengen kan det være nyttig å se for seg at prisen på varen bestemmes av tilbud og etterspørsel i et marked. Hvis innvandrerne etterspør mer av varen enn de bidrar til å produsere, vil vi vente at prisen på den produserte varen stiger. Mulighetene for å øke produksjonen kan blant annet være begrenset av at det er vanskelig å justere kapitalbeholdningen på kort sikt. Det eventuelle fallet i lønnskostnadene vil dermed bli motvirket av at bedriftene øker sine marginer.⁴ Ofte vil imidlertid innvandrernes etterspørsel være lavere enn deres bidrag til produksjonen, blant annet fordi mange har høy sparetilbøyelighet eller overfører penger til hjemlandet.

Et flertall av de studiene som er gjort har funnet at innvandring bidrar til lavere priser. Lach (2007) studerer hvordan innvandringsbølgen til Israel fra Sovjet i 1990 påvirket konsumpriser. Analysen er basert på faktiske butikkpriser for 915 konsumgrupper, i over 1800 butikker og i 52 byer. Ved å bruke geografisk variasjon i innvandrerandel og priser estimerer han at en økning i andelen innvandrere på ett prosentpoeng reduserte prisene med 0,5 prosentpoeng i gjennomsnitt. Effekten var sterkere på varer som utgjorde en større budsjettandel for innvandrerne (som for eksempel svinekjøtt og vodka). Forklaringen på den negative sammenhengen er at innvandrerne hadde høyere priselastisitet og lavere søkekostnader enn innfødte. Cortes (2008) benytter regional variasjon i priser og innvand-

⁴ Eventuelt, dersom bedriften leier kapital, kan man se for seg at økte leiepriser motvirker nedgangen i lønnskostnadene.

ring i USA. Hun finner at en økning på 10 prosent i andelen innvandrere med lite kompetanse i arbeidsstyrken reduserer prisene på innvandrerintensive tjenester (hagearbeid, renhold, etc.) med 2 prosent. Effekten kommer gjennom en dempende effekt på lønningene. Frattini (2011) finner at innvandringen til Storbritannia i perioden 1995–2006 bidro til en moderat reduksjon på prisveksten for tjenester der innvandrere utgjør en stor andel av sysselsettingen som restauranter, barer, hurtigmat, renhold, renseri og frisørtjenester. En økning i andelen innvandrere i forhold til innfødte på 1 prosent fører til en reduksjon på prisene med 0,2 prosent. Bratsberg og Raaum (2010) finner at arbeidsinnvandringen har bidratt til lavere priser i byggebransjen i Norge. En økning i antall utenlandske arbeidere på 10 prosent anslås å redusere prisene med 1,1 prosent.

6 Boligpriser

Flere studier kan tyde på at boligmarkedet er blant de markedene som påvirkes sterkest av innvandring. Som andre kapitalstørrelser vil den samlede boligmassen i liten grad kunne endres på kort sikt. Innvandrene vil imidlertid ha behov for bolig fra første dag. På kort sikt er det derfor grunn til å regne med at boligprisene og husleiene vil stige, og på sikt kan det gi høyere boligbygging. I den grad det er begrensninger på hvor mange nye boliger som kan bygges, for eksempel fordi det er mangel på ledige tomter, vil innvandringen kunne gi høyere boligpriser på varig basis.

Flere studier har identifisert innvandring som en viktig driver for boligpriser (Andrews, 2010, Miles og Pilonca, 2008 og Gonzales og Ortega, 2009). Både Spania og Irland opplevde en kraftig prisvekst på boliger og en omfattende byggeboom samtidig som innvandringen var høy. Fra 1997 til 2006 steg de reelle boligpriser med 172 prosent i Irland og med 118 prosent i Spania (Glick og Lansing, 2010). Til sammenligning steg boligprisene i Norge med 108 prosent i samme tidsrom. Gonzales og Ortega (2009) anslår at innvandringen til Spania forklarer 1/3 av økningen i boligpriser mellom 1998 og 2008. Dette tilsvarer at en økt innvandring på rundt 1 prosent av befolkningen vil føre til

en boligprisøkning på 3,2 prosent. Miles og Pillionca (2008) anslår at innvandringen forklarer 26 prosent av boligprisveksten i Spania, 40 prosent i Irland og 22 prosent i Norge. I New Zealand er det også funnet en klar virkning av innvandring på boligpriser, se Hodgson og Poot (2010). De fant at innvandring i størrelsesorden 1 prosent av befolkningen ville øke boligprisene med 8-12 prosent.

Saiz (2006) finner klare positive effekter av innvandring på boligprisene og husleiene i amerikanske byer. Effektene er størst på kort sikt. På lengre sikt dempes priseffekten av økt boligbygging, men den er fortsatt positiv. På lang sikt øker boligprisene ifølge Saizs beregninger med om lag 10 prosent som følge av en økning i innvandringen med 10 prosent over et tiår (målt som andel av den opprinnelige befolkningen). Boligpriser i forhold til gjennomsnittsinntekten øker imidlertid ikke på lang sikt. Dette må ses i sammenheng med at i hans beregninger øker også lønnsnivået som følge av innvandring. I en analyse av boligmarkedet i 21 OECD-land viser Sanchez og Johansson (2011) at for et flertall av landene reagerer boligprisene signifikant positivt på økt befolkningsvekst i aldersgruppen 25-44 år. Arbeidsinnvandrere vil ofte være i denne aldersgruppen.

Som vi ser har flere studier funnet at innvandring kan ha en klart positiv effekt på boligprisene. Studiene av boligprisene står imidlertid overfor mange av de samme utfordringene som studiene av lønnseffektene av innvandring. Hvis det er slik at innvandrerne særlig flytter til land eller regioner med høy vekst i etterspørselen etter arbeidskraft, er det grunn til å tro at de kreftene som skaper denne etterspørselen også vil kunne trekke opp boligprisene. I praksis vil det alltid være vanskelig å skille innvandringen fra andre forhold som påvirker boligprisene.

7 Produktivitet og inntekt

I makroøkonomiske modeller er det vanlig å anta at produksjonspotensialet vokser i takt med befolkningen. Om innvandrerne ikke skiller seg fra befolkningen for øvrig er dette en rimelig antakelse også når det gjelder befolkningsvekst som en følge av innvandring. Innvandring kan imidlertid også være

med på å heve det gjennomsnittlige produktivetsnivået i et land, for eksempel ved å lette overføringen av teknologi. Hvis de som kommer er mer produktive enn befolkningen for øvrig, vil det også kunne medføre at det gjennomsnittlige produktivetsnivået stiger.

Det kan være grunn til å anta at de som utvandrer i snitt vil være mer produktive enn et tverrsnitt av befolkningen i landet de forlater. Det har sammenheng med at egenskaper som gjør folk mer produktive – som pågangsmot, kontaktevne, intelligens og språkøre – også reduserer kostnadene ved å flytte. Samtidig er det grunn til å tro at de som utvandrer velger det landet der kompetansen deres kommer best til sin rett. Det har også vært hevdet at de aller mest produktive vil flytte til land med mer ujevn inntektsfordeling (Borjas, 1987). Forklaringen er at de vil kunne ha de beste inntektsmulighetene der.

Det gjennomsnittlige inntektsnivået i Norge er høyt, men inntektsforskjellene er relativt beskjedne. Det innebærer at lønnsnivået for arbeidere uten vesentlig utdanning er særskilt høyt sammenlignet med andre land. Samtidig har vi et godt utbygd velferdssystem. Dette er forhold som kan føre til at personer med lav utdanning og personer som har en høyere risiko enn andre for å få behov for velferdsordninger vil være overrepresentert blant innvandrerne til Norge. I mange yrker som krever høy utdanning og kompetanse vil dessuten språkferdigheter være viktig. Språkbarrieren kan være mindre i land med språk som er mer kjent internasjonalt enn norsk.

Det er få empiriske studier som analyserer virkningen på veksten i BNP per innbygger som følge av innvandring. I tråd med de empiriske utfordringene vi har diskutert tidligere, kompliseres slike studier av at land med høy vekst per innbygger vil være attraktive mål for migranter. Om innvandringen kommer som en følge av den høye veksten, eller om den høye veksten per innbygger er et resultat av innvandringen, er et krevende spørsmål å besvare. I en analyse basert på data fra 1930-2002 og for Australia, Canada og USA viser for eksempel Morley (2006) at BNP per innbygger driver innvandring, men at det ikke er tegn til at innvandringen påvirker veksten per innbygger vesentlig. I

en analyse av regional migrasjon i USA og Japan finner Barro og Sala-i-Martin (1992) at det ikke er noe signifikant bidrag til veksten i BNP per innbygger når det kontrolleres for at innvandringen til et geografisk område også avhenger av BNP per innbygger.

I en analyse i en makroøkonomisk likevektsmodell for New Zealand var effektene av innvandring økt BNP per innbygger, se Hodgson og Poot (2010). Resultatene avhenger imidlertid mye av forutsetningene om innvandrernes kvalifikasjoner, antakelser om kapitalintensiteten og om (total faktor)produktivitet. Reddell (2011) har en mer negativ analyse av virkningen av innvandring for New Zealand. Han mener at den økte boligbyggingen som økt innvandring førte til, fortrenget investeringer i bedriftene. Kapitalintensiteten i økonomien gikk ned både fordi realkapitalen i bedriftene vokste langsommere og fordi veksten i befolkningen økte. Dette bidro til lavere produktivetsvekst og til lavere vekst i BNP per innbygger.

For Australia er det også foretatt analyser av innvandringens virkninger på BNP per innbygger, se Productivity Commission (2010). Hovedkonklusjonen er at virkningen på BNP per innbygger og på produktiviteten har vært svakt positive, men små. Innvandrerne har ikke veldig forskjellig bakgrunn sammenliknet med de innfødte, og over tid blir forskjellene mindre. Det ser imidlertid ut til at innvandrerne har noe høyere yrkesfrekvens, arbeider litt flere arbeidstimer og har noe høyere utdanning enn de innfødte. Det siste må ses i sammenheng med immigrasjonsregimet som blant annet premierer lang utdanning.

Izquierdo et al. (2010) finner at innvandringen har hatt en signifikant negativ effekt på produktiviteten i Spania. Dette skyldes at innvandrerne til Spania har hatt lavere kompetanse enn befolkningen for øvrig og i hovedsak jobbet i arbeidsintensive næringer (tjenester og bygg og anlegg).

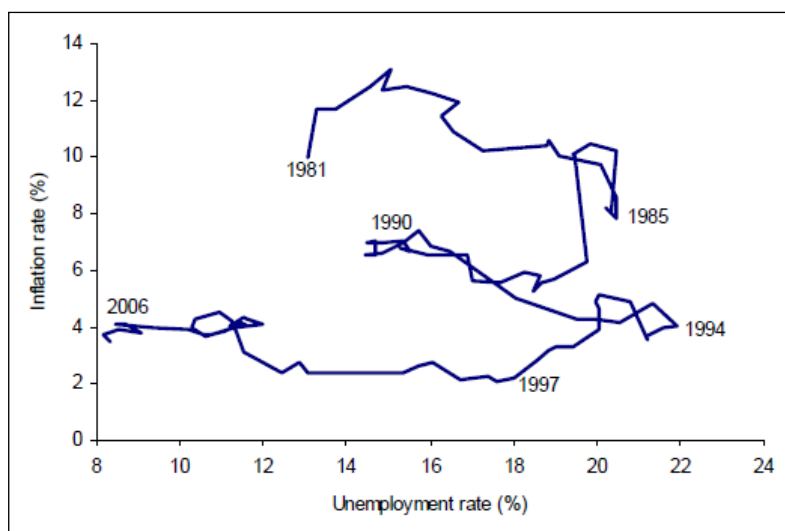
8 Kapasitetsutnyttelse og inflasjon

For en sentralbank er det av særlig interesse hvordan innvandring påvirker den samlede kapasitetsutnyttelsen i økonomien. Som diskutert ovenfor vil innvandrere som går inn i arbeidsstyrken bidra til at produksjonspotensialet stiger. Det medfører at økonomien kan vokse raskere uten at det oppstår pris- eller lønnspress. Men innvandrerne vil også etterspørre varer og tjenester. Spørsmålet om hvordan innvandrerne påvirker kapasitetsutnyttelsen avhenger dermed av om innvandrernes bidrag til etterspørselen er større enn bidraget til tilbudet. Som diskutert tidligere kan mange innvandrere ha en lavere konsumtilbøyelighet enn befolkningen for øvrig fordi de sender en betydelig del av inntekten sin til familie i hjemlandet. Samtidig vil innvandrere som går rett ut i arbeid trolig være netto bidragsyttere til offentlige velferdstjenester. Dette trekker i retning av at den positive tilbudsideeffekten dominerer. Samtidig vil innvandrerne fra første dag etterspørre en del varer og tjenester der tilbudet er relativt gitt på kort sikt. Ikke minst gjelder det bolig. Innvandrerne kan også bidra til at presset på infrastrukturen øker. Disse forholdene kan trekke i retning av at kapasitetsutnyttelsen blir høyere. Hvilke effekter som dominerer blir til slutt et empirisk spørsmål. Litteraturen som har drøftet dette spørsmålet er ikke omfattende, men for eksempel Blanchflower, Saleheen og Shadford (2007) hevder at tilbudseffekten av innvandring fra EU8-landene har dominert etterspørselseffektene i Storbritannia.

Innvandring kan også påvirke sammenhengen mellom kapasitetsutnyttelsen og inflasjonen i økonomien, det som ofte omtales som Phillips-kurven. Phillips-kurven kan for eksempel uttrykkes som sammenhengen mellom inflasjon, π , og arbeidsledighetens avvik fra sitt likevektsnivå ($U - U^*$):

$$\pi = a - b(U - U^*) = a + bU^* - bU, \quad (1)$$

der a og b er positive koeffisienter. Dersom immigrasjon reduserer U^* skifter Phillips-kurven innover, det vil si at et lavere nivå på likevektsledigheten er forenlig med en gitt inflasjon.

Figur 2. Phillips-kurven for Spania 1981–2006.

I Spania falt arbeidsledigheten fra 22 prosent til 8 prosent mellom 1994 og 2006, se figur 2. Bentolila, Dolado og Jimeneo (2008) finner at innvandringen til Spania i denne perioden bidro til at inflasjonen holdt seg lav samtidig som at ledigheten falt. Innenfor et nykeynesiansk rammeverk estimerer de at immigrasjonen dempet inflasjonen med 0,9 prosentenheter per år. Svakere forhandlingsstyrke og mindre elastisk arbeidstilbud for innvandrere har ført til et lavere nivå på likevektsledigheten, slik at Phillips-kurven har skiftet innover. De finner også at økt innvandring har påvirket helningen til Phillips-kurven slik at den har blitt flatere. En flatere Phillips-kurve betyr at etterspørselssjokk vil gi mindre utslag i inflasjonen. Men det betyr også at dersom inflasjonen er høyere enn inflasjonsmålet fordrer det sterkere bruk av pengepolitikken.

9 Oppsummering og konklusjon

Litteraturen som ser på effektene av innvandring er omfattende. Mange studier tar for seg hvordan arbeidsmarkedet påvirkes av innvandring. Resultatene tyder på at innvandring vil kunne ha en negativ effekt på innfødtes lønn og sysselsettingsmuligheter, men det store flertallet av de studiene som er gjort finner at effektene har vært små. En mulig forklaring er at innvandrerne også øker den sam-

lede etterspørselen etter varer og tjenester. Samtidig er det ikke sikkert at de metodene som benyttes klarer å skille lønns- og sysselsettingseffektene av innvandringen fra andre forhold som påvirker disse størrelsene.

Innvandringen kan påvirke det samlede lønnsnivået i økonomien direkte hvis de som kommer har lavere lønninger enn innfødte. Studier fra en rekke land har påvist at innvandrerne har lavere lønninger de første årene etter ankomst, og i mange land er det også påvist at lønnsgapet varer ved. Hva slags type innvandrere som kommer vil ha mye å si i denne sammenhengen.

Der er ikke klart om innvandring påvirker den samlede arbeidsledigheten i økonomien. Det har vært hevdet at innvandring kan redusere arbeidsledigheten over tid, og høy innvandring har sammenfalt med fallende arbeidsledighet i flere land. Samtidig har innvandrere som regel høyere ledighet enn befolkningen for øvrig, og i en del studier er det påvist at innvandring på kort og mellomlang sikt kan føre til økt arbeidsledighet blant hjemlige arbeidere.

Litteraturen om hvordan innvandring påvirker prisene på andre varer og tjenester enn arbeidskraft er langt mindre omfattende enn litteraturen som omhandler lønnseffektene. Flere studier har påvist at innvandring kan bidra til lavere priser, blant annet ved at det reduserer bedriftenes lønnskostnader. Når det gjelder prisen på bolig har studier fra flere land funnet at innvandringen har en klart positiv effekt. Dette er en potensielt viktig kanal for hvordan innvandringen påvirker den samlede økonomiske utviklingen.

Litteraturen gir ikke noen klare svar på hvordan innvandring påvirker det gjennomsnittlige produktivetsnivået eller kapasitetsutnyttningen i et land.

En sentral konklusjon er at innvandrernes egenskaper og institusjonelle forhold i mottakerlandet kan ha vesentlig betydning for hvilke effekter innvandringen får. Det innebærer at resultatene ikke vil være direkte overførbare mellom land. Det er vanskelig å si hvilke lærdommer som vil være særlig relevant for Norge. Når det gjelder hjemlige arbeideres lønn og sysselsetting, har flertallet av

studiene som er gjort funnet at de faktiske effektene er nokså små. De få studiene som er gjort på norske data tyder ikke på at effektene vil være vesentlig annerledes her. Det at det norske arbeidsmarkedet er relativt regulert, med høy grad av fagorganisering, kan være med på å dempe eventuelle negative lønnseffekter av innvandringen.

Innvandringens betydning for boligmarkedet fremstår som et spørsmål som med fordel kan studeres nærmere, også på norske data. Innvandringsstrømmene er vanskelig å forutse. I den grad innvandring er en viktig driver for boligprisene, kan usikkerheten om den fremtidige innvandringen bidra til økt ustabilitet i boligmarkedet. Perioder med høy innvandring og høy boligprisvekst kan gi forventninger om fortsatt prisvekst, som leder til sterk vekst i boligbyggingen. Om innvandringen blir lavere enn ventet, kan det føre at boligprisene faller. Både Irland og Spania har opplevd dette i kjølvannet av finanskrisen.

Litteratur

- Andrews (2010): "Real house prices in OECD countries". Working papers no. 831, OECD.
- Angrist og Krueger (1999): "Empirical strategies in labor economics". Handbook of Labor Economics, i Ashenfelter og Card (ed.), Handbook of Labor Economics, edition 1, volume 3, chapter 23, s. 1277-1366. Elsevier.
- Angrist og Kugler (2003): "Protective or Counter-Productive? Labour Market Institutions and the Effect of Immigration on EU Natives". The Economic Journal, Vol. 113, No. 488, Features, s. F302-F331. <http://www.jstor.org/stable/3590203>
- Aydemir og Borjas (2007): "Cross-Country variation in the Impact of International Migration: Canada, Mexico, and the United States". Journal of the European Economic Association, s. 663-708. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1162/JEEA.2007.5.4.663/pdf>
- Barrett, Bergin og Duffy (2006): "The Labour Market Characteristics and Labour Market Impacts of Immigrants in Ireland". The Economic and Social Review, 37(1), s. 1-26. http://www.esr.ie/Vol37_1/01_Barrett_article.pdf
- Barrett, Bergin og Kelly (2011): "Estimating the impact of immigration on wages in Ireland". The Economic and Social Review, 42(1), s. 1-26. http://www.esr.ie/vol42_1/01%20Alan%20Barrett%20article.pdf
- Barrett, Fitz Gerald og Nolan (2002): "Earnings inequality, returns to education and immigration into Ireland". Labour Economics, Elsevier, vol. 9(5), s. 665-680.
- Barro og Sala-i-Martin (1992): "Regional growth and Migration: A Japan-U.S Comparison". NBER Working Paper No. 4038. <http://www.nber.org/papers/w4038>
- Bentolila, Dolado og Jimeneo (2008): "Does immigration affect the Phillips curve? Some evidence from Spain". European Economic Review 52, s. 1398-1423.
- Bergin og Kearney (2007): "Human capital accumulation in an open labour market: Ireland in the 1990s". Economic Modelling, Elsevier, vol. 24(6), s. 839-858.
- Blanchflower, Saleheen og Shadforth (2007): "The impact of the recent migration from Eastern Europe on the UK economy". Bank of England Quarterly Bulletin, 47(1), s. 131-136.
- Bodvarsson, Lewer og Berg (2007): "Measuring Immigration's Effect on Labour Demand: A reexamination of the Mariel Boatlift". Working paper, St Cloud State University, USA. <http://www.stcloudstate.edu/economics/documents/LESpecialIssuePaper.pdf>

- Bodvarsson og Berg (2009): "The Economics of Immigration. Theory and Policy". Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
- Borjas (1987): "Self-Selection and the Earnings of Immigrants". American Economic Review 77, s. 531-553. <http://www.jstor.org/stable/1814529>
- Borjas (1995): "The Economic Benefits from Immigration". The Journal of Economic Perspectives, Vol. 9, No. 2, s. 3-22. <http://www.jstor.org/stable/2138164>
- Borjas (2001): "Does immigration grease the wheels of the labour market?". Brookings Papers in Economic Activity 1/2001, s. 1-52.
- Borjas (2003): "The Labour Demand Curve is Downward Sloping: Reexamining the Impact of Immigration on the Labor Market". The Quarterly Journal of Economics, Vol. 118, No. 4, s. 1335-1374. <http://www.jstor.org/stable/25053941>
- Bratsberg og Raaum (2010): "Immigration and Wages: Evidence from Construction". CReAM Discussion Paper 06/10. http://www.econ.ucl.ac.uk/cream/pages/CDP/CDP_06_10.pdf
- Bratsberg, Raaum og Røed (2010): "When Minority Labor Migrants Meet the Welfare State". Journal of Labor Economics, Vol. 28, No. 3, s. 633-676. <http://www.jstor.org/stable/10.1086/650546>
- Bratsberg, Raaum, Røed og Schøne (2010): "Immigration Wage Impacts by Origin". CReAM Discussion Paper 30/10. http://www.econ.ucl.ac.uk/cream/pages/CDP/CDP_30_10.pdf
- Brucker og Jahn (2011): "Migration and Wage-Setting: Reassessing the Labor Market Effects of Migration". Scandinavian Journal of Economics (forthcoming).
<http://www.cepr.org/meets/wkcn/2/2414/papers/Bruckerfinal.pdf>
- Card (1990): "The Impact of the Mariel Boatlift on the Miami Labor Market". Industrial and Labor Relations Review 43, No. 2, s. 245-257. <http://davidcard.berkeley.edu/papers/mariel-impact.pdf>
- Card (2007): "How Immigration Affects U.S Cities", Center for Research and Analysis of Migration (CReAM), Research Report, London.
http://www.econ.ucl.ac.uk/cream/pages/CDP/CDP_11_07.pdf
- Chiswick (1978): "The effect of Americanization on the earnings of foreign-born men". Journal of Political Economy, Vol. 86, No. 5, s. 897-921.
<http://www.jstor.org/stable/1828415>
- Cortes (2008): "The Effect of Low-Skilled Immigration on U.S. Prices: Evidence from CPI Data". Journal of Political Economy 116(3), s. 381-422.

- Dustman, Frattini og Preston (2007): "A study of Migrant works and the national Minimum Wage and Enforcement Issues that Arise". Center for Research and Analysis of Migration (CREAM) Research Report, London. <http://www.econ.ucl.ac.uk/cream/pages/LPC.pdf>
- Edin, Lalonde og Åslund (2000): "Emigration of immigrants and measures of immigrant assimilation: Evidence from Sweden". Swedish Economic Policy Review 7, s. 163-204
<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/09/54/36/959d7136.pdf>
- Frattini (2010): "Immigration and Prices in the UK". Unpublished manuscript.
https://sites.google.com/site/tommasofrattini/research/Frattini_imm_prices.pdf?attredirects=0
- Friedberg og Hunt (1995): "The impact of Immigrants on Host Country Wages, Employment and Growth". The Journal of Economic Perspectives, Vol. 9, No. 2, s. 23-44.
http://www.econ.brown.edu/fac/Rachel_Friedberg/Links/friedberg_jep.pdf
- Glick og Lansing (2010): "Global household leverage, house prices, and consumption". Economic Letter 2010-01, Federal Reserve Bank of San Francisco.
- Gonzalez og Ortega (2009): "Immigration and Housing Booms: Evidence from Spain". Discussion Paper No. 4333, The Institute for the Study of Labour (IZA).
<http://ftp.iza.org/dp4333.pdf>
- Gordon (1997): "The Time-Varying NAIRU and its Implications for Economic Policy". The Journal of Economic Perspectives 11, s. 11-32. <http://www.jstor.org/stable/2138249>
- Gross (1999): "Three Million Foreigners, Three Million Unemployed? Immigration and the French Labour Market". IMF working paper 99/124.
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/1999/wp99124.pdf>
- Hodgson og Poot(2010): "New Zealand Research on the Economic Impacts of Immigration 2005-2010: Synthesis and Research Agenda. Economic Impacts of Immigration". Department of Labour, Wellington, New Zealand.
<http://www.dol.govt.nz/publications/research/synthesis-research/synthesis-research.pdf>
- Izquierdo, Jimeno og Rojas (2010): "On the aggregate effects of immigration in Spain". SERIEs, Journal of the Spanish Economic Association, vol. 1(4), s. 409-432.
- Jean og Jimenez (2007): "The unemployment Impact of Immigration in OECD Countries". OECD Economics Department Working Papers, No. 563, OECD Publishing, [http://www.oecd-](http://www.oecd-il-)

brary.org/docserver/download/fulltext/51413h4pggbw.pdf?expires=1317224356&id=id&accname=guest&checksum=CF0AAA6BA5EB8D154552BFB1E25A6476

Kerr og Kerr (2011): "Economic Impacts of Immigration: A Survey". NBER Working Paper No. 16736
<http://www.nber.org/papers/w16736>

Lach (2007): "Immigration and Prices". Journal of Political Economy, Vol. 115, No. 4, s. 548-587.
<http://www.jstor.org/stable/10.1086/521529>

Longhi, Nijkamp og Poot (2008): "Meta-Analysis of Empirical Evidence on the Labour Market Impacts of Immigration". Institute for the Study of Labour (IZA), Discussion paper no. 3418.
<http://ftp.iza.org/dp3418.pdf>

Miles og Pillonca (2008): "Financial innovation and European housing and mortgage markets". Oxford Review of Economic Policy, 24(1), s. 145-175.

Morley (2006): "Causality between economic growth and Immigration: An ARDL bounds Testing Approach". Economic Letters 90, s. 72-76.
http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIimg&_imagekey=B6V84-4H2G8WB-B-2&_cdi=5860&_user=688740&_pii=S0165176505002594&_origin=browse&_zone=rslt_list_item&_coverDate=01%2F31%2F2006&_sk=999099998&_wchp=dGLbVIW-zSkzS&_md5=5e9ed798a03b08cacafd57ef2ee9fd69&_ie=/sdarticle.pdf

Nekby (2002): "How Long Does it Take to Integrate? Employment Convergence of Immigrants and Natives in Sweden". FIEF Working Paper Series, No. 185.
<http://swopec.hhs.se/fiefwp/papers/WP185.pdf>

Nickell (2010): "Immigration and macroeconomic implications". BIS Papers chapters, in: Globalisation, labour markets and international adjustment - Essays in honour of Palle S Andersen, vol. 50, s. 51-63. Bank for International Settlements.

NOU (2011:7): "Velferd og migrasjon. Den norske modellens fremtid". Utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon av 6. mai 2009.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2011/nou-2011-07.html?id=642496>

OECD (2010): "International Migration Outlook 2010".

Peri og Sparber (2007): "Task Specialization, Comparative Advantages, and the Effects of Immigration on wages". NBER Working Paper No. 13389.
<http://www.nber.org/papers/w13389>

Productivity Commission(2010): "Population and Migration: Understanding the Numbers". Productivity Commission Research Paper.

<http://www.pc.gov.au/research/commissionresearch/population-migration>

Reddel (2011): "Housing: more than a symptom but less than a cause". Comments on "Housing, the NZ Business Cycle and Macro Imbalances" (presentation by Peter Jarrett). Reserve Bank of New Zealand. <http://www.treasury.govt.nz/downloads/pdfs/mi-jarrett-comm.pdf>

Røed og Schøne(2007): "Virkninger av arbeidsinnvandring – en kunnskapsoversikt". Rapport 2007:12, Institutt for samfunnsforskning.

<http://www.samfunnsforskning.no/Publikasjoner/Rapporter/2007/2007-012>

Saiz (2006): "Immigration and Housing Rents in American Cities". Discussion paper No. 2189, Institute for the Study of Labour, Bonn, Germany. <http://ftp.iza.org/dp2189.pdf>

Sanchez og Johansson (2011): "The Price Responsivness of Housing Supply in OECD Countries". OECD Economics Department Working Papers No. 837, OECD Publishing.

<http://dx.doi.org/10.1787/5kgk9qhrnn33-en>

Zorlu og Hartog (2005): "The effect of immigration on wages in three European countries". Journal of Population Economics, Volume 18, Number 1, s. 113-151.